

О. В. Ляховська

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник

відділу проблем реального сектору економіки регіонів ДУ

«Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього

НАН України», м. Львів

e-mail: skalecka.olenka@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4838-5619>

СТАН І ПРОБЛЕМИ ЕКСПОРТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ

Проаналізовано сучасний стан експорту сільськогосподарської продукції в Україні. Досліджено зміни у структурі товарного експорту та частки сільськогосподарської продукції в ньому. Визначено продукти, експорт яких поступово відновлювався у 2023 р. – на початку 2024 р., та зазначено, що всупереч негативній динаміці частка цих продуктів у товарній структурі експорту зростає. Визначено продукцію сільського господарства, експорт якої почав зростати останніми роками, попри складне політико-економічне становище в країні. Зазначено стрімкий розвиток експорту м'яса й субпродуктів птиці та визначено основних експортерів цієї продукції у 2024 р. Указано на високий потенціал розвитку експорту такої сільськогосподарської продукції, як молочні продукти, мед і ріпак. Визначено місце їх у товарному експорті. Аргументовано, що експорт сільськогосподарської продукції останніми роками (від початку повномасштабної війни) став ключовим у товарній структурі експорту продукції України. Підкреслюється, що, незважаючи на більшу ефективність експорту продуктів переробки в сучасних умовах, сільськогосподарська продукція стала провідною у формуванні експортного потенціалу України.

Ключові слова: експорт сільськогосподарської продукції, товарний експорт, товарна структура експорту, продукція рослинництва, продукція тваринництва.

Lyakhovska O. V. STATE AND PROBLEMS OF UKRAINIAN AGRICULTURAL EXPORTS

The article analyzes the current state of agricultural exports in Ukraine. Changes in the structure of commodity exports and the share of agricultural products in it are studied. The products, the export of which was gradually restored in 2023 - early 2024, are determined, in particular, the export of wheat, barley, and corn. The main export products that have established themselves on the international market and continue to dominate among exported products from Ukraine include grain (wheat and corn). Of course, the export of these products depends on production volumes, international trade agreements, logistics, etc. Due to the war in Ukraine, all these processes have become more complicated. At the same time, the issue of intensifying the processing of these products in order to increase their added value has been put aside. The commodity structure of exports indicates that the export of crop products has become key in the formation of Ukraine's export potential. In addition, promising types of products such as meat and poultry by-products have been singled out - this is an example of active expansion of export potential, despite the negative impact of the war. The article identifies the main exporters of these products in 2024, in particular, large holdings and groups of companies. The growth of exports of soybeans, rapeseed, and honey is emphasized. These are the areas of export of agricultural products that are just beginning to occupy their niche in the world market. In particular, the export of honey already occupies a leading position in the world ranking. In general, the export of agricultural products in recent years (since the beginning of the full-scale war) has become a key factor in the commodity structure of the export of Ukrainian products. The directions of agricultural activity that should be developed are indicated. As a result of the study, the author determines that despite the greater efficiency of exports of processed products, agricultural products play an important role in shaping the export potential of Ukraine in modern conditions.

***Keywords:** export of agricultural products, commodity export, commodity structure of export, crop production, livestock production.*

Постановка проблеми. Сільське господарство України – це орієнтований на експорт сектор економіки, який, попри різні негативні чинники (нестабільна політична ситуація, економічні коливання), займає високу частку в товарній структурі експорту країни. Наприклад, у 2019 р., який видався кризовим періодом для світової, зокрема вітчизняної, економіки через пандемію COVID-19, частка сільського господарства в експорті України зростає. Аналогічна ситуація спостерігалася у 2022 р., який став першим роком повномасштабного вторгнення росії на територію України. Отже, експорт

сільськогосподарської продукції – це один з вагомих секторів, який формує експортний потенціал України. Тому доцільно визначити стан експорту сільськогосподарської продукції в сучасних умовах, основні продукти, які формують загальний експорт сільського господарства, визначити проблеми та перспективи, а також можливі напрями подальшого збільшення експорту сільгосппродукції.

Аналіз останніх досліджень. Увага науковців сьогодні зосереджена на дослідженнях впливу війни на стан економіки, зокрема експорт сільськогосподарської продукції. Наприклад,

Н. Тацієнко та О. Чучалін звертають увагу на окремі успіхи сільського господарства в роки нової економічної політики, які надали можливість не лише відновити сільське господарство, але й налагодити експорт його продукції [1]. У працях С. Гирич і О. Василюшиної [2] визначено зміни, які відбулися в експорті агропродукції до ЄС в сучасних умовах. Н. Пітель [3] проведено комплексне оцінювання експортних позицій України у світі та визначено країни, найбільш залежні від імпорту українського зерна. О. Пустовіт, О. Піддубний та О. Браніцький [4] роблять спроби визначення перспектив розвитку ринку сільськогосподарської продукції. Підґрунтям дослідження експорту були праці, присвячені проблемам розвитку сільськогосподарських виробництв в Україні [5; 6]. Водночас питання експорту сільськогосподарської продукції потребує

широкого дослідження в контексті змін, які спровоковані війною, а також особливостей розвитку експортного потенціалу окремих продуктів.

Метою статті є визначення стану та перспективних напрямів розвитку експорту сільськогосподарської продукції.

Основні результати дослідження. Вагомість сільського господарства у формуванні експортного потенціалу України підкреслює його висока частка в товарній структурі експорту. У 2022 р., який став першим роком повномасштабного вторгнення росії на територію України, частка окремих сільськогосподарських продуктів в експорті країни зросла на 11,35 в. п. (за 2021-2023 рр.), а найбільший приріст у структурі становив експорт продуктів рослинного походження – на 22,7 в. п. за 2021-2023 рр. (рис. 1).

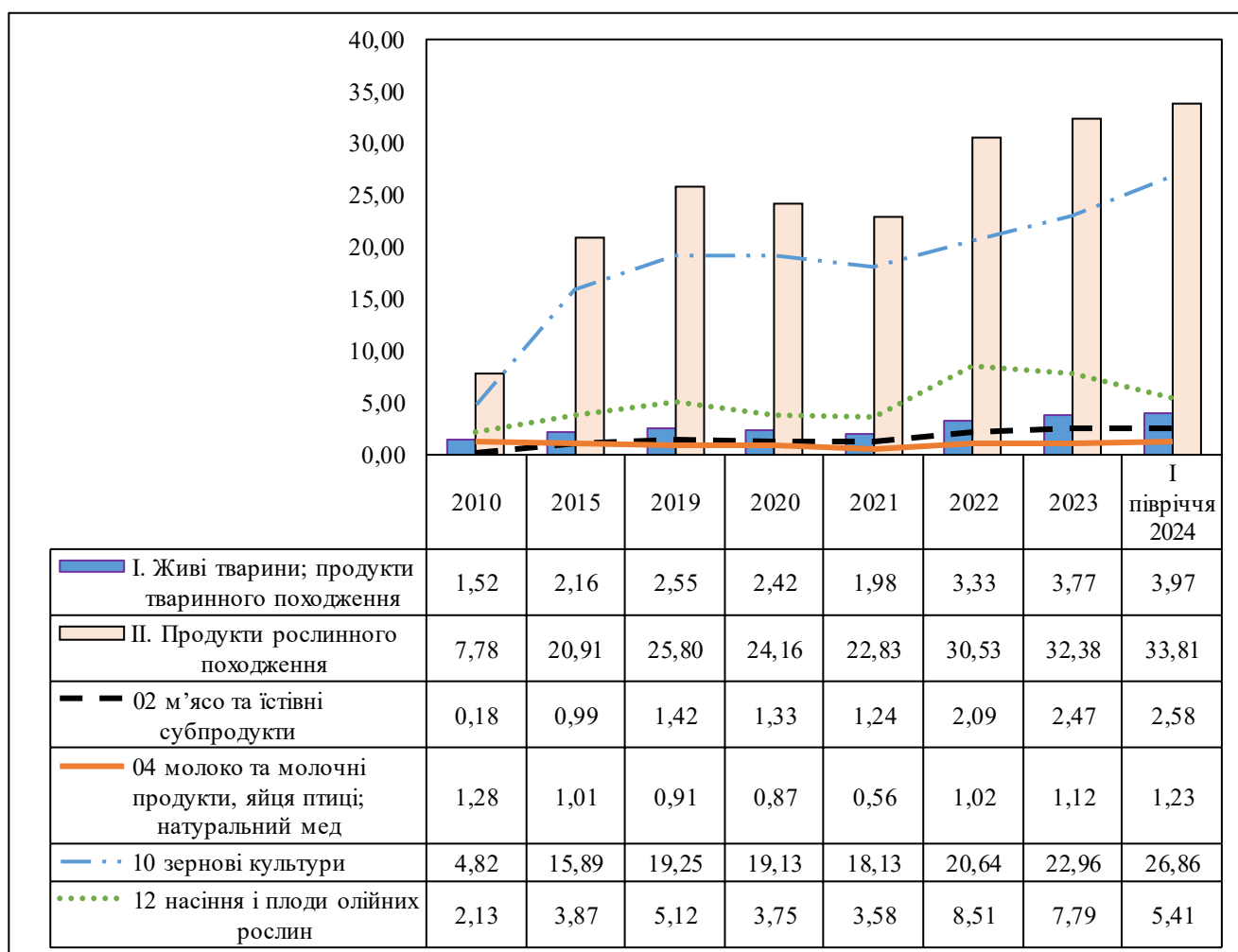

Рис. 1. Частка сільського господарства в товарній структурі експорту України, %

Джерело: побудовано за даними [7].

Доцільно зазначити, що вказані тенденції частково пов'язані із зниженням експортної активності в інших секторах економіки, але більшою мірою вони підкреслюють стабільність розвитку експортного потенціалу сільського господарства України.

Щодо першої групи (I група УКТЗЕД – живі тварини; продукти тваринного походження), то можна виділити окремий продукт, який формував

тенденції. Ідеться про експорт м'яса і їстівних субпродуктів птиці. Зауважимо, його можна назвати одним з перспективних, оскільки обсяги його експорту активно нарощують з кожним роком: у 2023 р. експорт м'яса і їстівних субпродуктів птиці зріс на 36,83% більше порівняно з 2021 р., а за перше півріччя 2024 року – на 13,90% (порівняно з першим півріччям 2023 р.) (рис. 2).

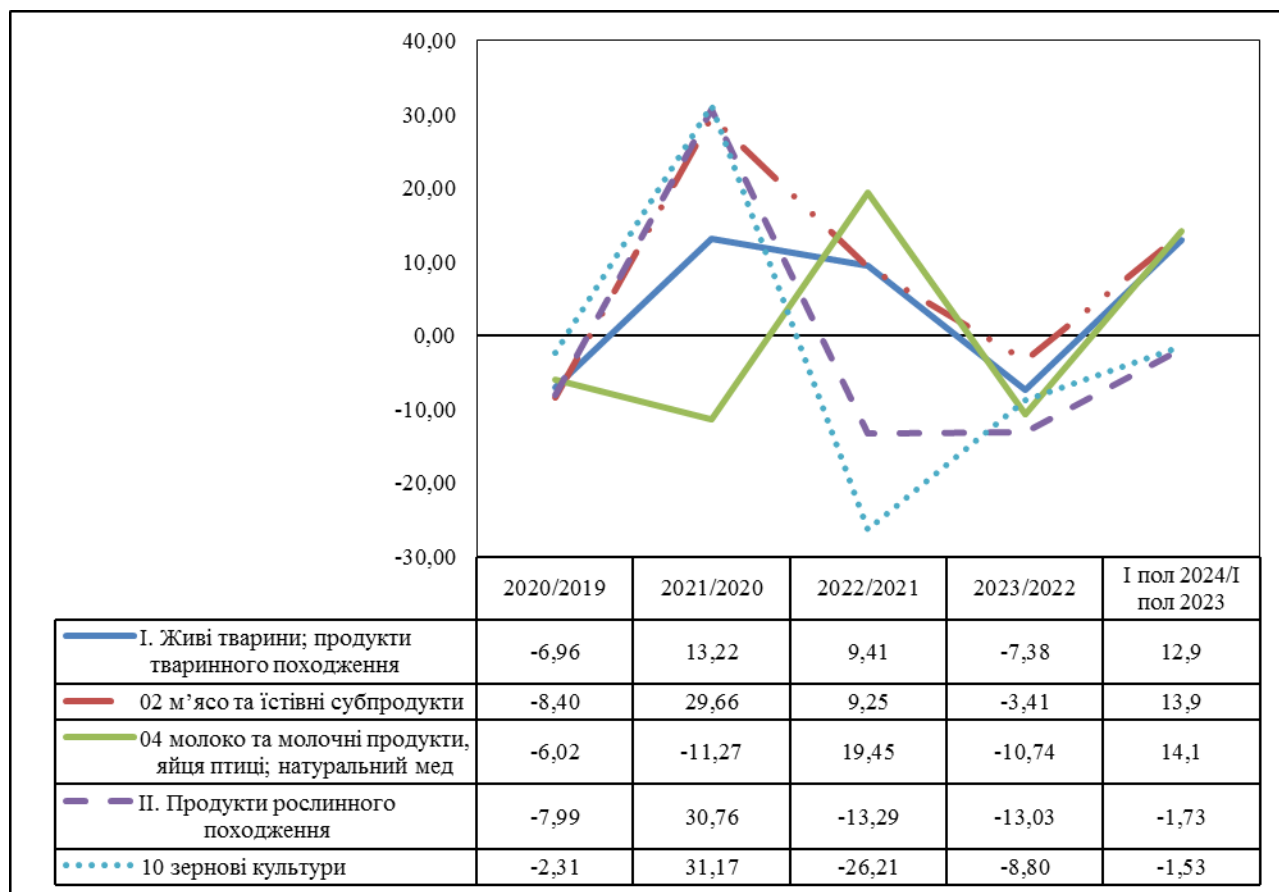

Рис. 2. Темп приросту експорту сільськогосподарської продукції України, %

Джерело: побудовано за даними [7].

Як свідчать дані за перше півріччя 2024 р., основну частину продукції м'яса і субпродуктів птиці експортували Вінницька (43,24% у товарному експорті України), Черкаська (32,84%) і Київська (5,08%) області, разом вони експортували 81,16% вказаної продукції. А основними експортерами м'яса птиці були великі птахофабрики, що входять до складу промислових груп і холдингів. У 2024 р. найбільшими підприємствами з виробництва та експорту курятини були ПрАТ «Миронівська птахофабрика» (Черкаська область) і СТОВ «Старинська птахофабрика» (Київська область), що входять до групи МХП; ТОВ «Птахофабрика Дніпровська» (Дніпропетровська область) – входить до складу Дніпровської агропромислової групи компаній; ТОВ «ПК Зоря Поділля» (Вінницька область) – входить до складу холдингової компанії «Укрпромінвестагро». Такі тенденції підкреслюють

ефективність і високий експортний потенціал саме сільськогосподарських підприємств, що входять до складу великих корпорацій, об'єднань і груп. Наприклад, це актуально для торгівлі м'ясом тварин, оскільки вона вимагає великих фінансових затрат на організацію експорту продукції, інформаційної забезпеченості та фахового підходу до реалізації. Натомість більшість малих сільськогосподарських товаровиробників України не готові до таких викликів.

Також можна виділити такий важливий сегмент у товарній структурі експорту України, як молоко та молочні продукти, яйця птиці й натуральний мед (табл. 1). Експорт цього виду продуктів в Україні не мав сталої динаміки, тому частка його в товарній структурі була нестабільною, проте це один з перспективних напрямів розвитку експортного потенціалу.

Таблиця 1

Частка сільськогосподарських продуктів у товарній структурі експорту України, %

Код за УКТЗЕД	Назва за УКТЗЕД	Частка в товарній структурі експорту, %			Темп приросту, %
		2021 р.	2023 р.	8 міс. 2024 р.	2023 р./2021 р.
207	М'ясо та їстівні субпродукти птиці	1,05	2,21	2,30	11,60
401-406	Молоко та молочні продукти	0,26	0,51	0,50	2,13
409	Мед натуральний	0,21	0,34	0,41	-15,46
1001	Пшениця	7,45	8,13	9,24	-42,05
1003	Ячмінь	1,87	1,00	1,47	-71,58
1005	Кукурудза	8,65	13,72	13,01	-15,72
1201	Сосві боби	0,89	3,54	2,40	111,43
1205	Насіння свиріпи або ріпаку	2,48	3,23	3,64	-30,89

Джерело: розраховано за даними [8].

У 2021 р. частка молока та молочних продуктів, яєць птиці, натурального меду становила 0,56% товарного експорту України, у 2022 р. частка цієї продукції зросла до 1,02%, у 2023 р. – 1,12%, а в першій половині 2024 р. – 1,23%. Доцільно зазначити, що серед продуктів, які входять до вказаної товарної групи (04), у структурі експорту найбільшу частку у 2023 р. займав мед – 0,34% (у 2021 р. частка цього продукту становила всього 0,21% експорту України). Отже, експорт цього продукту дуже активно розвивається останніми роками, а у 2023 р. Україна ввійшла до п'ятірки найбільших експортерів меду у світі [9].

Натомість через зниження обсягів виробництва молока в Україні останніми роками розвиток експорту молока та молочних продуктів звідси розвивається дуже повільно [7]. Проте висока рентабельність цього виробництва й дедалі більший попит у світі на молочну продукцію можуть надалі змінити тенденції.

З огляду на вказані тенденції можна зробити висновок про те, що виробництво молока та молочної продукції не було орієнтованим на експорт, а більша частина експорту цієї продукції зумовлена надлишками її на внутрішньому ринку. За даними Держпродспожислужби, у 2024 р. дозволи на експорт до Європейського Союзу виробленої в Україні продукції мають вісім виробників морозива та 43 підприємства [10]. Проте цей напрям зовнішньої торгівлі може набуту розвитку виключно за умови збільшення обсягів виробництва молока.

Незмінно впродовж останніх років серед експортованих продуктів сільського господарства України основну частку займали продукти рослинництва. Наприклад, у 2021 р. ця продукція сільського господарства становила 22,83% товарного експорту, у 2023 р. – 32,38%, а в I півріччі 2024 р. – 33,81%.

Найбільшу частку в експорті II товарної групи «Продукти рослинного походження» займали:

- кукурудза – 8,65% (2021 р.), 13,72% (2023 р.), 13,01% (8 міс. 2024 р.) у товарній структурі експорту;
- пшениця – 7,45% (2021 р.), 8,13% (2023 р.), 9,24% (8 міс. 2024 р.) у товарній структурі експорту;
- соєві боби – 0,89% (2021 р.), 3,54% (2023 р.), 2,4% (8 міс. 2024 р.) у товарній структурі експорту;
- насіння свиріпи або ріпаку – 2,48% (2021 р.), 3,23% (2023 р.), 3,64% (8 міс. 2024 р.) у товарній структурі експорту.

Кукурудзу та пшеницю можна віднести до тих продуктів українського експорту, які стали конкурентними продуктами світового ринку. Попри негативну динаміку експорту зернових культур (10 товарна група), включно з пшеницею та кукурудзою, з 2022 р. означені продукти зайняли лідерські позиції у товарній структурі експорту України (до 2022 р. найбільшу частку експорту становили чорні метали). Експортерами зерна в Україні були як компанії-виробники, так і міжнародні компанії [11].

Проте доцільно підкреслити, що експорт зерна як сировинної продукції – це не найефективніший спосіб міжнародної торгівлі для України (втрачається додана вартість, яку можна отримати за умови реалізації

продукції повного циклу переробки). Водночас не можемо заперечити значний вплив зростання експорту зернових на формування експортного потенціалу України.

Висновки. Проаналізувавши структурні зміни в товарному експорті сільськогосподарської продукції, можемо зробити висновки про зростання ролі сільського господарства у формуванні експортного потенціалу країни.

Основними продуктами експорту, які закріпилися на міжнародному ринку та продовжують домінувати серед експортованих продуктів з України, були зернові (пшениця і кукурудза). Звичайно, експорт цих продуктів залежить від обсягів виробництва, міжнародних угод про торгівлю, від логістики тощо. Через війну в Україні всі ці процеси ускладнилися. Водночас на другий план відійшло питання активізації переробки цієї продукції для збільшення її доданої вартості. Утім, товарна структура експорту вказує, що експорт продуктів рослинництва став провідним у формуванні експортного потенціалу України.

Окрім того, доцільно виокремити такі перспективні види продукції, як м'ясо та субпродукти птиці – це, попри негативний вплив війни, зразок активного зростання експортного потенціалу. Можемо також зазначити зростання експорту сої та ріпаку, меду. Це ті напрями експорту сільськогосподарської продукції, які тільки починають займати свою нішу на світовому ринку.

Отже, незважаючи на пов'язані з війною проблеми, які негативно впливають на розвиток експорту, українські сільськогосподарські підприємства знаходять можливості для розвитку та виходу на міжнародні ринки.

Список використаних джерел

1. Тацієнко Н., Чучалін О. Аграрні відносини в Україні у добу нової економічної політики. *Старожитності Лукомор'я*. 2023. №4. С. 48-53. DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2023.4.223>
2. Гирич С. В., Васишина О. В. Експорт агропродукції у країни ЄС: стан та перспективи. *SWorld Journal*. № 25. Ч. 2. С. 96-104. DOI: <https://doi.org/10.30888/2663-5712.2024-25-00-018>
3. Пітель Н. Я. Аграрний експорт України в умовах війни. *Економіка та управління АПК*: зб. наук. пр. 2023. № 2. С. 45-56. DOI: <https://doi.org/10.33245/2310-9262-2023-185-2-45-56>
4. Пустовіт О. Ю., Піддубний О. Ю., Браніцький О. М. Спрямованість державної політики у сфері експорту сільськогосподарської продукції: перспективи розвитку ринку сільськогосподарської продукції. *Академічні візії*. 2024. № 30. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12796309>
5. Іщук С. О., Ляховська О. В. *Моніторинг розвитку агропереробних виробництв в Україні: регіональний вимір*: аналітичне видання. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2020. 37 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/e20200601.pdf>
6. Іщук С. О., Ляховська О. В. Розвиток молокопереробних виробництв у регіонах України:

сировинний аспект. *Регіональна економіка*. 2020. № 1(95). С. 42-51. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2020-1-5>

7. Державна служба статистики України: сайт. 2024. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>

8. Статистика та реєстри. Державна митна служба України: сайт. 2024. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri>

9. Export Potential Map. *ITC*: Website. 2024. URL: <https://exportpotential.intracen.org/en>

10. Понад 50 українських виробників експортують молочну продукцію до ЄС. *Укрінформ*: сайт. 09.05.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3861882-ponad-50-ukrainskih-virobnikiv-eksportuut-molocnu-produkciu-do-es.html>

11. Які компанії є найбільшими експортерами зерна в Україні. *Слово і діло*: сайт. 19.02.2024. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/02/19/infografika/ekonomika/yaki-kompaniyi-ye-najbilshymy-eksporteramy-zerna-ukrayini>

References

1. Tatsiyenko, N., & Chuchalin, O. (2023). *Ahrarni vidnosyny v Ukraini u dobu novoyi ekonomichnoyi polityky* [Agrarian relations in Ukraine in the age of new economic policy]. *Starozhytnosti Lukomor'ya – Antiquities of Lukomoria*, 4, 48-53. DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2023.4.223> [in Ukrainian].

2. Hyrych, S. V., & Vasylyshyna, O. V. (2024). *Eksport ahroproduktu u krayiny YES: stan ta perspektyvy* [Export of agricultural products to EU countries: status and prospects]. *SWorld Journal*, 25:2, 96-104. DOI: <https://doi.org/10.30888/2663-5712.2024-25-00-018> [in Ukrainian].

3. Pitel, N. Ya. (2023). *Ahrarnyy eksport Ukrainy v umovakh viyny* [Agricultural export of Ukraine in the conditions of war]. In *Ekonomika ta upravlinnya APK [AIC Economics and Management]*: Vol. 2 (pp. 45-56). DOI: <https://doi.org/10.33245/2310-9262-2023-185-2-45-56> [in Ukrainian].

4. Pustovit, O. Yu., Piddubnyy, O. Yu., & Branitsky, O. M. (2024). *Spryamovanist' derzhavnoyi polityky u sferi eksportu sil's'kohospodars'koyi produktsiyi: perspektyvy rozvytku rynku sil's'kohospodars'koyi produktsiyi* [Direction of state policy in the field of export of

agricultural products: prospects for the development of the market of agricultural products]. *Akademichni vizyiyi – Academic visions*, 30. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12796309> [in Ukrainian].

5. Ishchuk, S. O., & Lyakhovska, O. V. (2020). *Monitorynh rozvytku ahropererobnykh vyrobnystv v Ukraini: rehional'nyy vymir [Monitoring the development of agro-processing industries in Ukraine: regional dimension]*: Analytical publication. Lviv: Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine. Retrieved from <http://ird.gov.ua/irdp> [in Ukrainian].

6. Ishchuk, S. O., & Lyahovska, O. V. (2020). *Rozvytok molokopererobnykh vyrobnystv u rehionakh Ukrainy: syrovynnyy aspekt [Development of dairy productions in the regions of Ukraine: raw material aspect]*. *Rehional'na ekonomika – Regional Economy*, 95(1), 42-51. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2020-1-5> [in Ukrainian].

7. *State Statistics Service of Ukraine*: Website (2024). Retrieved from <https://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

8. *Statystyka ta reyestry* [Statistics and registers] (2024). *State Customs Service of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri> [in Ukrainian].

9. Export Potential Map (2024). *ITC*: Website. Retrieved from <https://exportpotential.intracen.org/en>

10. Понад 50 українських виробників експортують молочну продукцію до ЄС [Over 50 Ukrainian producers export dairy products to the EU] (2024, May 09). *Ukrinform*: Website. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3861882-ponad-50-ukrainskih-virobnikiv-eksportuut-molocnu-produkciu-do-es.html> [in Ukrainian].

11. Які компанії є найбільшими експортерами зерна в Україні [Which companies are the largest grain exporters in Ukraine] (2024, Feb 19). *Слово і діло*: Website. Retrieved from <https://www.slovoidilo.ua/2024/02/19/infografika/ekonomika/yaki-kompaniyi-ye-najbilshymy-eksporteramy-zerna-ukrayini> [in Ukrainian].

Надійшло 19.11.2024 р.